

TRANSPORT ҲАРАКАТИ ВА УНДАН ФЙДАЛАНИШ ХАВФСИЗЛИГИГА ҚАРШИ ЖИНОЯТЛАРНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФЙДАЛАНИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

Рахматов Анвар Аминович
ИИБ Академияси тингловчиси
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20537844>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 26-may 2026 yil
Ma'qullandi: 28-may 2026 yil
Nashr qilindi: 30-may 2026 yil

KEYWORDS

транспорт хавфсизлиги,
тергов фаолияти, ахборот
технологиялари, рақамли
далиллар, видеокузатув,
геоахборот тизими, сунъий
интеллект,
криминалистика.

ABSTRACT

Мазкур мақолада транспорт ҳаракати ва ундан фойдаланиш хавфсизлигига қарши жиноятларни тергов қилиш жараёнида ахборот технологияларини қўллашнинг назарий ва амалий жиҳатлари таҳлил қилинган. Йўл-транспорт ҳодисалари ва транспорт воситаларидан фойдаланиш билан боғлиқ жиноятларни тергов қилишда рақамли далиллардан фойдаланиш, видеокузатув тизимлари маълумотларини таҳлил қилиш, геоахборот тизимлари, сунъий интеллект ва электрон маълумотлар базаларининг аҳамияти ёритилган. Шунингдек, тергов фаолиятида замонавий ахборот технологияларини жорий этишнинг мавжуд муаммолари ва уларни бартараф этиш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган.

Хозирги глобал замонда йилдан йилга жиноятларнинг турли қуринишлари намоён бўлмоқда. Бу каби жиноятларни тергов қилишда қулайлик яратиш ҳамда жиноий холатни холисона баҳолашда ахборот технологияларининг ўрни ортиб бормоқда. Ахборот-коммуникация технологияларининг жадал ривожланиши ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятига, жумладан, жиноятларни тергов қилиш жараёнига ҳам сезиларли таъсир кўрсатмоқда. Айниқса, транспорт ҳаракати ва ундан фойдаланиш хавфсизлигига қарши жиноятларни тергов қилишда электрон маълумотлар, рақамли тасвирлар ва автоматлаштирилган таҳлил воситалари муҳим аҳамият касб этмоқда.

Транспорт соҳасида содир этиладиган жиноятлар кўпинча йўл-транспорт ҳодисалари, темир йўл, ҳаво ва сув транспорти хавфсизлиги қоидаларини бузиш билан боғлиқ бўлиб, уларни тезкор ва холисона тергов қилишда рақамли технологиялардан самарали фойдаланиш муҳим вазибалардан бири ҳисобланади.

Тадқиқотнинг мақсади

Транспорт ҳаракати ва ундан фойдаланиш хавфсизлигига қарши жиноятларни тергов қилишда ахборот технологияларидан фойдаланишни ташкил этишнинг назарий

асослари ва амалий механизмларини таҳлил қилиш ҳамда мазкур соҳадаги фаолиятни такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқишдан иборат.

Асосий қисм

Транспорт хавфсизлигига қарши жиноятларни тергов қилишда рақамли маълумотларнинг аҳамияти

Ҳозирги вақтда транспорт воситалари турли электрон бошқарув тизимлари билан жиҳозланган. Автомобилларда GPS навигацияси, видеорегистраторлар, электрон бошқарув блоклари ва телематик қурилмалар мавжуд бўлиб, улар жиноятни очиш ва исботлаш жараёнида муҳим манба вазифасини бажаради. Транспорт ҳаракати хавфсизлигига қарши жиноятларни тергов қилишда кўплаб маълумотлар билан ишлаш талаб этилади. Воқеа жойидан олинган маълумотлар, видеокузатув ёзувлари, транспорт воситаларининг техник ҳолатига оид маълумотлар, гувоҳларнинг кўрсатмалари ва бошқа далиллар ахборот технологиялари ёрдамида тезкор таҳлил қилинади. Замонавий технологиялар терговчига воқеа жойини рақамли шаклда қайд этиш, ҳодиса механизмини моделлаштириш ва турли манбалардан олинган маълумотларни ўзаро таққослаш имкониятини яратади. Бу эса терговнинг объективлигини таъминлашга хизмат қилади. Ҳозирги вақтда шаҳар кўчалари, автомагистраллар ва транспорт инфратузилмасининг муҳим объектларида видеокузатув камералари кенг жорий этилган. Йўл-транспорт ҳодисалари ёки бошқа транспорт жиноятларини тергов қилишда ушбу камералардан олинган маълумотлар муҳим далил манбаи ҳисобланади. Видеотасвирлар орқали транспорт воситасининг ҳаракат йўналиши, тезлиги, йўл ҳаракати қоидаларига риоя этилганлиги ёки бузилганлиги аниқланади. Шунингдек, ҳодиса иштирокчилари ва гувоҳларнинг ҳаракатлари ҳам таҳлил қилинади. Видеокузатув маълумотлари инсон омили таъсирини камайтириб, воқеа ҳолатларини аниқ белгилаш имконини беради. Транспорт воситаларида ўрнатилган GPS қурилмалари орқали уларнинг ҳаракат маршрути, тезлиги ва жойлашуви ҳақида аниқ маълумот олиш мумкин. Тергов жараёнида ушбу маълумотлар транспорт воситасининг муайян вақтда қаерда бўлганлигини аниқлаш, ҳайдовчи ҳаракатларини таҳлил қилиш ва воқеа механизмини тиклашда муҳим аҳамиятга эга. Айниқса, юк ташиш ёки йўловчи ташиш билан шуғулланувчи транспорт воситаларидаги навигация маълумотлари жиноятнинг ҳақиқий ҳолатларини аниқлашда муҳим далил сифатида хизмат қилиши мумкин. Транспорт соҳасига оид электрон маълумотлар базалари тергов органлари учун муҳим ахборот манбаи ҳисобланади. Уларда транспорт воситаларининг рўйхатдан ўтганлиги, эгалари ҳақидаги маълумотлар, ҳайдовчилик гувоҳномалари, аввал содир этилган ҳуқуқбузарликлар ва бошқа маълумотлар сақланади. Терговчи ушбу маълумотлар базалари орқали зарур маълумотларни қисқа вақт ичида олиши ва текшириши мумкин. Бу эса вақт тежалиши ҳамда тергов ҳаракатларининг самарадорлигини оширишга хизмат қилади. Йирик йўл-транспорт ҳодисалари ёки мураккаб транспорт жиноятлари содир бўлган ҳолатларда дронлардан фойдаланиш катта аҳамиятга эга. Дронлар воқеа жойининг юқоридан тасвирини олиш, ҳудуднинг умумий ҳолатини баҳолаш ва ҳодиса схемасини аниқ шакллантириш имконини беради. Ушбу технологиялар ёрдамида ҳодиса жойининг уч ўлчамли модели яратилиши мумкин. Бу эса кейинчалик экспертиза ва суд муҳокамаси жараёнида муҳим аҳамият касб этади.

Рақамли маълумотлар орқали:

- транспорт воситасининг ҳаракат траекторияси;
- тезлик режими;
- тормоз бериш вақти;
- ҳайдовчининг ҳаракатлари;
- воқеа содир бўлган вақт ва жой ҳақидаги маълумотлар аниқланиши мумкин.

Бу эса тергов ҳаракатларининг самарадорлигини оширишга хизмат қилади.

Видеокузатув тизимларидан фойдаланиш

Замонавий шаҳарларда ўрнатилган видеокузатув камералари транспорт ҳодисаларини қайд этишда муҳим восита ҳисобланади. Терговчи мазкур видеотасвирлар орқали:

- воқеа механизмини тиклайди;
- иштирокчилар ҳаракатини таҳлил қилади;
- гувоҳлар кўрсатмаларини текширади;
- транспорт воситасини идентификация қилади.

Видеотаҳлил технологияларининг қўлланилиши инсон омили таъсирини қисқартиради ва далилларнинг ишончилигини таъминлайди.

Геоахборот технологиялари имкониятлари

Геоахборот тизимлари (GIS) транспорт соҳасидаги жиноятларни таҳлил қилишда муҳим восита сифатида намоён бўлмоқда. Ушбу технологиялар:

- ҳодиса содир бўлган ҳудудни моделлаштириш;
- транспорт оқимини таҳлил қилиш;
- авариялар концентрацияланган нуқталарни аниқлаш;
- ҳодиса иштирокчиларининг ҳаракат йўналишини қайта тиклаш имконини беради.

GIS технологияларидан фойдаланиш тергов натижаларининг аниқлиги ва объективлигини оширади.

Сунъий интеллект технологияларининг истиқболлари

Сунъий интеллект алгоритмлари катта ҳажмдаги маълумотларни қисқа вақт ичида қайта ишлаш имконини беради. Хусусан:

- транспорт оқимини таҳлил қилиш;
- видеотасвирларда объектларни автоматик аниқлаш;
- давлат рақам белгиларини таниб олиш;
- хавфли ҳаракатларни прогноз қилиш вазифаларида қўлланилади.

Келгусида сунъий интеллект терговчилар учун қарор қабул қилишни қўллаб-қувватловчи интеллектуал тизимларни яратиш имконини бериши мумкин.

Ахборот технологияларидан фойдаланишнинг мавжуд муаммолари

Таҳлиллар қуйидаги муаммолар мавжудлигини кўрсатмоқда:

1. Тергов органларининг техник жиҳозланиш даражаси бир хил эмас.
2. Рақамли далилларни йиғиш ва сақлаш бўйича ягона методикалар етарли даражада шаклланмаган.
3. Терговчиларнинг ахборот технологиялари соҳасидаги малакаси ҳар доим ҳам талаб даражасида эмас.

4. Идоралараро маълумот алмашинуви механизмлари такомиллаштиришни талаб этади.

5. Киберхавфсизлик ва маълумотларни муҳофаза қилиш масалалари долзарблигича қолмоқда.

Таклиф ва тавсиялар

Транспорт хавфсизлигига қарши жиноятларни тергов қилиш самарадорлигини ошириш мақсадида:

- рақамли криминалистика бўйича махсус ўқув курсларини жорий этиш;
- транспорт соҳасига оид ягона электрон маълумотлар платформасини шакллантириш;
- видеокузатув ва интеллектуал транспорт тизимларини интеграция қилиш;
- сунъий интеллект асосидаги таҳлил дастурларини жорий этиш;
- рақамли далиллар билан ишлаш бўйича миллий стандартларни ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Хулоса

Транспорт ҳаракати ва ундан фойдаланиш хавфсизлигига қарши жиноятларни тергов қилишда ахборот технологияларидан самарали фойдаланиш тергов жараёнининг тезкорлиги, аниқлиги ва объективлигини таъминлайди. Рақамли далиллар, геоахборот тизимлари, видеокузатув технологиялари ва сунъий интеллект имкониятларидан кенг фойдаланиш замонавий тергов фаолиятининг муҳим йўналишларидан бири ҳисобланади. Уларни амалиётга кенг жорий этиш транспорт соҳасида қонунийликни таъминлаш ва жиноятчиликка қарши кураш самарадорлигини оширишга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

- 1.Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси.
- 2.Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси.
- 3.Белкин Р.С. Криминалистика: муаммолар, тенденциялар ва истиқболлар. – Москва, 2019.
- 4.Россинская Е.Р. Суд экспертизаси ва рақамли криминалистика асослари. – Москва, 2021.
- 5.Аминов З.С. Криминалистика ва ахборот технологиялари. – Тошкент, 2022.
- 6.Ахмедов Б.Б. Транспорт соҳасида хавфсизликни таъминлашнинг ҳуқуқий асослари. – Тошкент, 2023.
- 7.Интерпол ва халқаро рақамли криминалистика соҳасига оид услубий қўлланмалар.